

Диссертациялык кеңештин эксперттинин корутундусу

Ж. Баласагын атындагы КУУне, Б. Осмонов атындагы Джалал – Абад мамлекеттик университетине жана генерал- майор Э.А. Алиев атындагы КР ИИМ Академиясына караштуу Д 12.23.668 диссертациялык кеңешинин эксперти юридика илимдеринин доктору, доцент Базарбаев Алмаз Сатыбалдиевич (12.00.09) Асанова Умутай Алибаевнанын “**Кылмыш иштер боюнча коргоо тараптын купуя сырды коргоону камсыз кылуу көйгөйлөрү**” темадагы, юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденүүгө **12.00.09** – жазык процесси, криминалистика; ыкчам-издөө ишмердиги адистиги боюнча диссертациясын карап чыгып, төмөнкүдөй корутундуга келди:

1. Диссертациялык кеңешке диссертацияларды коргоого кабыл алуу укугу берилген адистикке иштин дал келиши. “Кылмыш иштер боюнча коргоо тараптын купуя сырды коргоону камсыз кылуу көйгөйлөрү” аттуу темадагы юридика илимдердин кандидаты илимий даражасын изденүүгө сунуштаган Асанова Умутай Алибаевнанын диссертациясы Д 12.23.668 диссертациялык кеңештин профилине туура келет. Эмгекте кылмыш иштер боюнча коргоо тараптын купуя сырды коргоону камсыз кылуу көйгөйлөрү жөнүндө изилдөө жүргүзүлөт, бул 12.00.09- жазык процесси, криминалистика; ыкчам-издөө ишмердиги адистиктин паспортунун 1.3, 1.9, 1.11, 1.39, 1.42 пунктарына толук дал келет.

2. Иштин максаты жана милдеттери. *Изилдөөнүн максаты* мыйзам менен корголуучу адвокаттык купуя сырдын режимин укуктук жөнгө салуу боюнча жалпы теориялык концептуалдык жоболорду комплекстүү ыкманын негизинде иштеп чыгууда, ошондой эле адвокаттык купуя сырды сактоону камсыз кылуунун кылмыш – жаза процессуалдык механизмдин өркүндөтүү жана ишеним артуучуга квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүдө маалыматтардын купуялуулугунун кепилдиктерин бекемдөө боюнча илимий негизделген сунуштарды иштеп чыгууда жана киргизүүдө турат.

Диссертациялык изилдөөнүн *милдеттери*: 1) Азыркы мезгилде коомдук жана укуктук кубулуштардын көз карашы менен “ купуя сыр” маанисин жана түшүнүгүн карап чыгуу; 2) изилдөө жана кесиптик купуя сыр институтунун маанисин түшүнүү жана анын негизги өзгөчөлүктөрүн аныктоо; 3) адвокаттык купуя сырдын негизги белгилерин жана анын башка укуктук купуя сырлардан айырмалоочу белгилерин аныктоо; 4) адвокаттык купуя сырды сактоонун өзгөчөлүктөрүн адвокаттык ишти жүзөгө ашырууда КЮЖ көрсөтүү чөйрөсүн жөнгө салуучу колдонуудагы мыйзамдардын контекстинде кароо; 5) адвокаттык ишти жүзөгө ашыруу процессинде адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин камсыз кылуу менен байланышкан көйгөйлөрдү табуу жана

иликтөө жана аларды чечүү жолдорун сунуштоо; б) адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин мыйзамдык камсыз кылууну өркүндөтүү боюнча илимий негизделген сунуштарды иштеп чыгуу.

Диссертациялык изилдөөнүн объектиси болуп адвокаттык ишмердүүлүктү жүзөгө ашырууда пайда болгон жана өнүгүп жаткан укук ченемдери менен жөнгө салынган коомдук мамилелердин жыйындысы саналат, ал адвокаттык купуя сырдын укуктук режими менен түздөн-түз байланышкан, ошондой эле жашыруун сыр институтун өнүктүрүүнү камсыз кылуучу кылмыш – жаза процессуалдык жана укуктук ченемдердин тиешелүү жыйындысын өркүндөтүүнүн келечеги.

Изилдөөнүн методологиялык негизин жалпы жана өзгөчө илимий методдор түзөт. Изилдөөнүн жүрүшүндө диалектикалык таанып-билүү ыкмасы, аналитикалык изилдөө ыкмасы, билим расмий жана юридикалык ыкмасы, ошондой эле салыштырмалуу-укуктук талдоо ыкмасы колдонулган. Теориялык деңгээлде абстракция жана жалпылоо ыкмалары колдонулган, изилдөөнүн бардык этаптарында тыянактардын жана сунуштардын аныктыгын камсыз кылуу үчүн жалпы логикалык методдор (анализ, синтез, индукция, дедукция, аналогия) колдонулган. Өз жыйындысында белгиленген методологиялык орнотмолор изилденип жаткан предметтик аймактын бүтүн кабылдоосун алууга мүмкүндүк берди.

Изилдөө методдорунун диссертациянын милдеттерине шайкештиги

1 – Милдет. Купуя сыр түшүнүгүн терең түшүнүү үчүн адабияттарды, укуктук документтерди жана башка булактарды изилдөө, ошондой эле ар түрдүү укуктук тутумдарда жашыруун сыр түшүнүгүнүн жөнгө салуусун салыштыруу жүргүзүлгөн (Анализ, салыштырма-укуктук методдор).

2 – Милдет. Кесиптик жашыруун сыр институтунун өнүгүүсүн изилдөө, жеке учурларды изилдөө аркылуу кесиптик жашыруун сырдын жалпы белгилерин аныктоого мүмкүн болду. (тарыхый-укуктук, дедуктивдик методдор)

3 – Милдет. Адвокаттык купуя сыр менен башка укуктук сырлардын айырмаларын, ар кандай сырлардын окшош жана айырмалуу өзгөчөлүктөрүн аныктоо бул милдетти аткарганга өбөлгө түздү. (Аналогия, классификация жана тутумдаштыруу методдору).

4 – Милдет. Адвокаттык ишмердүүлүктү жөнгө салган мыйзамдарды изилдөө, адвокаттык купуя сырды сактоо менен байланышкан юридикалык практикадагы чыныгы учурларды талдоо аркылуу бул милдет ишке ашырылды (укуктук анализ, эмпирикалык метод).

5 – Милдет. Адвокаттык сырды укуктук жөнгө салууда пайда болгон карама-каршылыктарды жана көйгөйлөрдү аныктоо, практикалык көйгөйлөрдү түшүнүү үчүн юристтер менен сурамжылоо жана маектерди өткөрүү менен бул милдет аткарылды (диалектикалык, социологиялык методдор).

6 – Милдет. Учурдагы көйгөйлөрдү талдоо негизинде мыйзамдарды өзгөртүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу, адвокаттык сырды келечекте укуктук жөнгө салуунун концептуалдык моделдерин түзүү милдетке дал келет (просностикалык метод, моделдөө).

2. Диссертация темасынын актуалдуулугу теориялык жана практикалык факторлордун бир катар өзгөчөлүктөрүнө негизделет. Биринчиден, санариптештирүү жана жаңы технологияларды кеңири пайдалануу шартында коргоо тарабынын ишмердүүлүгүнө байланыштуу маалыматты коргоонун маанилүүлүгү кыйла жогорулады. Адвокаттык жана кесиптик сыр сыяктуу купуя маалыматтарга уруксатсыз кирүү коркунучуна дуушар болуп, адилет соттук териштирүүнүн негизги принциптерин жана коргонуу укугун бузуу коркунучуна алып келет. Экинчиден, бул теманын актуалдуулугу, айрыкча, ыкчам-издөө иш-чаралары менен кесилишүү жагынан коргоо тарабынын сырын коргоо укуктук режимине байланышкан маселелердин мыйзам менен жөнгө салынышынын татаалдыгы менен күч алууда. Практикада адвокаттык купуя сырды жөнгө салуучу ченемдерди тергөө органдарынын кийлигишүүсүнөн жетиштүү коргоо мүмкүнчүлүгүнүн жоктугунан улам, бир катар укуктук коллизиялар келип чыгат. Үчүнчүдөн, бул изилдөөнүн маанилүүлүгү кылмыш-жаза процесстеринде адвокаттардын ролунун жогорулашы менен тастыкталат, бул алардын кесиптик сырын коргоо үчүн заманбап укуктук механизмдерди иштеп чыгууну жана бул маалыматтардын ишеним берүүчүнүн кызыкчылыгына каршы пайдаланылышын алдын алууну талап кылат. Адвокаттардын укук коргоо органдары, жеке детективдер менен өз ара аракеттенүүсүн жөнгө салган ченемдерди киргизүү жана тактоо, ошондой эле санарип маалыматтарды коргоо бүгүнкү күндүн зарыл талабы болуп саналат.

Ошентип, кылмыш иштери боюнча коргоо тарабынын сырын коргоо маселелерин комплекстүү анализдөө, анын ичинде жаңы укуктук инструменттерди иштеп чыгуу жана мыйзамдарды өркүндөтүү боюнча сунуштарды киргизүү юриспруденция үчүн маанилүү жана актуалдуу милдетти түзөт. Бул тема кылмыш-жаза процессуалдык укуктун өнүгүшүнө гана эмес, адвокаттардын жана кылмыш-жаза сот өндүрүшүнө катышкан башка тараптардын практикалык ишмердүүлүгү үчүн да чоң мааниге ээ.

3. Илимий натыйжалар. 1-Натыйжа. Автор тарабынан негизги терминологиялык түшүнүктөргө төмөнкүдөй ыкмалар иштелип чыккан жана көрсөтүлгөн: купуя сыр (кеңири мааниде) – бул жашыруун маалыматты сактоо жана пайдалануу боюнча бир катар укуктук жана моралдык – адеп ахлалдык шарттар менен байланышкан жетишерлик спецификалык татаал көрүнүш, ошондой эле терс кесепеттерге жол бербөө максатында мындай маалыматты

санкцияланбаган кирүүдөн коргоо үчүн атайын субъект тарабынан бөлүнүп берилүүчү купуя сырлар арналган объекттин ар кандай пландагы мүнөздөмөлөрүнүн айкалышын билдирет; купуя сыр институту – инсандын, коомдун жана мамлекеттин жашоо-турмушунун ар кандай чөйрөлөрүндө жашыруун маалыматты коргоо, алуу жана пайдалануу маселелери боюнча ар кандай мамилелердин кеңири чөйрөсүн жөнгө салуучу тутумдаштырылган укуктук ченемдердин комплекси, анда маалыматтын маанилүүлүгүнүн деңгээли жана мындай маалыматтардын категорияларына жараша аны жашыруун сактоонун максатка ылайыктуулугу аныкталган; адвокаттык купуя сыр – бул ишеним артуучунун кол тийбестиги менен байланышкан, адвокаттын кесиптик (кызмат көрсөтүүсүнө) кайрылууда пайда болгон анын укуктарынын жана кызыкчылыктарынын кол тийбестиги менен байланышкан өзгөчө укуктук абалы, мында ал алган маалыматтын мазмунуна санкциясыз кирүүгө тыюу салуу ченемдик актыларга ылайык колдонулган укуктук режимдин өзгөчө тартиби менен камсыз кылынат (жөнгө салынат), мында купуя сырды сактоо предметинин чөйрөсүнө кирген жана коргоо объектисинин ар кандай социалдык-укуктук контекстин камтыган маалыматты коргоону жүзөгө ашырууда сырдын субъектине көз карандысыздык кепилденет; адвокаттык купуя сырдын укуктук режими – бул мамлекеттин кызыкчылыктарына жана коомдук мамилелердин өзгөчөлүгү менен шартталган, мыйзам чыгаруучу тарабынан белгиленген укуктук жөнгө салуунун өзгөчө тартиби, юридикалык инструменттерди, түрлөрүн жана укуктук ортомчулук ыкмаларын аныктайт, ошондой эле адвокаттык купуя сырдын предметине кирген алынган маалыматты ачыкка чыгарууга, санкциясыз пайдаланууга же башка мыйзамсыз пайдаланууга адвокатка даректелген абсолюттук тыюу салууларды белгилөө аркылуу ишеним артуучунун иммунитетин түзүү жана коргоо менен байланышкан иштин негизги багыттарынын иштешин камсыз кылуучу укуктук каражаттардын өзгөчө айкалышы; юридикалык жардам көрсөтүүдө купуялуулукту камсыз кылуу жана ушул чөйрөдө ишеним артуучунун кызыкчылыктарын канааттандыруу үчүн тиешелүү шарттарды түзүү менен байланышы; кесиптик купуя сыр - маалыматтын менчик ээлеринин же анын укук мураскорлорунун укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоону камсыз кылуу боюнча функция жүктөлгөн белгилүү кесиптердин өкүлдөрүнө (мамлекеттик жана муниципалдык кызмат менен байланышкан иштерден тышкары) ишенимдүү же белгилүү болуп калган, ошондой эле кесиптик купуя сырлардын белгилүү бир түрүнүн белгиленген режимин бузгандыгы үчүн юридикалык жоопкерчилик чаралары каралган жашыруун сакталууга тийиш болгон жашыруун маалымат.

2 - Натыйжа. Жашыруун маалыматты чектелген жайылтуу режими менен чектелген жеткиликтүүлүк режиминин ортосундагы методологиялык айырмалоонун өбөлгөлөрү болуп төмөнкүлөр саналат: биринчиден, маалыматтын потенциалдуу баалуулугунда, ошондой эле аны колдонуунун багыттоосунда турат. экинчиден, мыйзам чыгаруучу тарабынан купуя сырды коргоо боюнча атайын чараларды көрүү каралган, анда коомдук мамилелердин кеңири чөйрөсү каралышы мүмкүн (мисалы: КЖПК); үчүнчүдөн, купуя сырдын укуктук категориясынын мазмуну “купуя маалымат” түшүнүгү менен бирдей эмес, анткени түздөн-түз байланыш процессинде берилген бардык ишенимдүү маалыматтар юридикалык жоопкерчиликке алып келбейт; төртүнчүдөн, жашырындуулуктун мазмуну болуп белгилүү бир атайын белгилер таандык болгон өзгөчө мүнөздөгү маалыматтар, аларга жеткиликтүүлүктүн чектелген укуктук режими, ошондой эле ачык маалымат менен купуя сырдын ортосундагы мыйзамдык чектөө жайылтылат; бешинчиден, белгилүү бир жашыруун субъекттин болушу, анын ичинде мамлекет жана мекемелер корголуучу маалыматка жетүү мүмкүнчүлүгүн жабат. Мындай маалыматка санкцияланбаган жетүү менен кызыкчылыктарга зыян келтирилиши мүмкүн. Купуя сырдын предмети — мыйзам тарабынан корголгон жана ишеним берилген маалымат, анын ээси бул маалыматка жетүүнү чектөө үчүн чараларды көрөт. Мыйзам чыгаруучу укуктук режимди орноткон учурларда гана купуя сыр укуктук коргоого алынышы мүмкүн. Алтынчыдан, жашыруун маалыматтын бир бөлүгү абсолюттук купуя сыр категориясына кирбеши мүмкүн болгон купуя сырлардын көп түрдүүлүгүнөн улам, чектелген маалымат субъекттердин олуттуу санына жеткиликтүү болушу мүмкүн. Жетинчиден, купуя сырдын мазмуну болуп эсептелген маалымат маңызы боюнча татаал жана укуктук жөнгө салуунун көп багыттуу объекти болуп саналат, ал үчүн мүнөздүү болгон спецификалык касиеттерден келип чыгат.

3 - Натыйжа. Кесиптик купуя сырдын белгилерине төмөнкүлөр кирет: 1) белгилүү кесиптердин өкүлдөрүнө ишеним берилген купуя сырлардын айрым түрлөрүнүн баш кошуусу өз алдынча юридикалык түшүнүктү - кесиптик купуя сырды бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк берет, ал маңызы боюнча анын сакталышын камсыз кылуу боюнча юридикалык чараларды көрүүнү талап кылат; 2) кесиптик купуя сыр институтунун болушу мыйзам ченемдүү процесс болуп саналат. 3) Маалымат кесиптик функцияларды аткаруу учурунда же ыктыярдуу билдирүү аркылуу кесиптик сырдын субъектине белгилүү болот, аны адамдын макулдугусуз таратууга болбойт. Купуя маалыматка мыйзам боюнча аны менен таанышууга укугу бар адамдар жана мамлекеттик кызматта турбаган, бирок кесиптик статусу аркылуу жетүү мүмкүнчүлүгү бар адамдар ээ болушат (бул учурда — кызматтык купуя сыр). 4) кесиптик купуя сыр институту байланышкан социалдык-укуктук институттун маңызынан улам,

анда мыйзам чыгаруучу тарабынан белгиленген кесиптик купуя сырды субъект тарабынан маалыматты таратууга тыюу салуу субъекттердин ортосундагы укуктук мамилелердин, анын ичинде адамдын өлүмүнүн натыйжасында токтотулгандыгына карабастан мөөнөтсүз болуп саналат. Кесиптик купуя сырдын субъекттерине жашыруун маалыматтарды ар кандай укукка жат түрдө ачыкка чыгаруу ал үчүн (алар үчүн) жагымсыз кесепеттердин келип чыгышынын натыйжасында адамдын жана анын укук мураскерлеринин мыйзам менен корголуучу укуктарына жана кызыкчылыктарына зыян келтириши мүмкүн экендигин эске алуу керек; 5) кесиптик купуя сырлардын артыкчылыктуу бөлүгү абсолюттук мүнөзгө ээ эмес, анткени адамдар өздөрүнүн кесиптик функцияларын аткаруунун жүрүшүндө алган купуя маалыматты прокуратуранын тиешелүү кызмат адамдары, укук коргоо органдары (жана буга ыйгарым укук берилген башка кызмат адамдары) талап кылышы мүмкүн. б) мыйзам деңгээлинде кесиптик купуя сырдын субъекттери тарабынан белгилүү бир жосундарды жасоого тыюу салуу же чектөө белгиленген жана кесиптик иш чөйрөсүнө жараша талаптарды аткарбагандыгы үчүн юридикалык жоопкерчилик белгиленген.

4 - Натыйжа. Кесиптик купуя сырды коргоонун кылмыш-жаза укуктук механизмин ишке ашыруу үчүн төмөнкү чаралар талап кылынат: биринчиден, мыйзамдардын карама-каршылыктарын четтетүү жана сырлардын категорияларын дифференциациялоо; экинчиден, айрым категориядагы кесиптик сырларды коргоо боюнча атайын укуктук ченемдерди киргизүү; үчүнчүдөн, кылмыш-жаза кодексинде кесиптик сырды бузгандыгы үчүн жоопкерчиликти так аныктоо; төртүнчүдөн, сырлардын бардык спектрин коргоо үчүн кылмыш курамдарын толуктап, алардын мазмунуна кылдат баа берүү; бешинчиден, жашыруун маалыматтарды ачыкка чыгаруу чараларына бирдиктүү мамиле иштеп чыгуу; алтынчыдан, мыйзамдардагы бардык сырларды адекваттуу коргоону камсыз кылуу.

5 - Натыйжа. Адвокаттык купуя сырдын негизги маанилүү белгилери болуп төмөнкүлөр саналат: 1. адвокаттык купуя сырды сактоо ишеним артуучунун укуктарынын жана кызыкчылыктарынын кол тийбестигине карата адвокаттык ишти жүзөгө ашырууда өзгөчө мааниге ээ, ал анын укуктук режиминин өзгөчө тартиби менен камсыз кылынат; 2. адвокаттык купуя сырга, кесиптик - ишеним артылган сырлардын белгилери мүнөздүү. 3. адвокаттык купуя сыр ишеним артуучу тарабынан берилген, өзүнүн кесиптик ишин жүзөгө ашыруунун жүрүшүндө алынган бардык жашыруун сырларга жайылтылышы керек, бул сот адилеттигин жүзөгө ашыруу мыйзамына ылайык адилет кызыкчылыкты сактоону гана эмес, процессуалдык оппоненттер тарабынан катуу каршылашуу шартында ишеним артуучунун жеке кызыкчылыгын да түшүндүрөт; 4. адвокаттык купуя сыр ар кандай социалдык-укуктук контекстти камтышы мүмкүн, анткени адвокат адвокаттык иш жөнүндө

Мыйзамга ылайык ар кандай инстанцияларда ишеним артуучунун кызыкчылыгын коргойт, ошондой эле ишеним артуучуга кайрылууда башка кесиптик жардамды да жүзөгө ашырат; 5. адвокаттык купуя сырдын объектисинин өзгөчөлүгү болуп төмөнкүлөр саналат: 1) ишеним артуучунун укуктук контексттеги соттук жана эл аралык процесстеги кызыкчылыктары, ошондой эле ишеним артуучу үчүн маанилүү болуп саналган кызыкчылыктар; 2) коомдук кызыкчылыктарды коргоо.

6 - Натыйжа. Сунуш кылынган “адвокаттык иликтөө” институтунун алкагында сотко чейинки өндүрүш этабында адвокаттык сырды коргоо муктаждыктарын эске алуу менен төмөнкүлөр талап кылынат: 1) адвокаттык офистерде маалыматтарды коргоо боюнча кызмат көрсөтүүчү фирмалар тарабынан тейлене турган маалыматтар базасын түзүү; 2) кызмат көрсөтүү жөнүндө тиешелүү келишим түзүлгөн адвокат менен жеке детективдин ортосунда купуя маалыматты сактоонун, берүүнүн өзгөчө эрежелерин жана талаптарын мыйзамдык деңгээлде иштеп чыгуу; 3) адвокатура жана адвокаттык иш жөнүндө Мыйзамдын мазмуну туура каралышы керек. 4) жашыруун маалыматты санкцияланбаган кирүүдөн, жайылып кетүүдөн жана андагы өзгөрүүлөрдүн таасир этүү мүмкүнчүлүгүнөн коргоону камсыз кылуучу уюштуруучулук жана техникалык чараларды көрүү талап кылынат; 5) мындай фактылар аныкталган учурда үчүнчү жактардын (баштапкы маалыматтарды көрсөтүү менен) мүмкүн болгон санкциясыз пайдалануу аракеттери каттала турган эсепке алуу китебин (журналды) киргизүү; 6) уюштуруу механизмин түзүү жана адвокаттын ишеним артуучу менен кат алышуусун киргизүү тартибин белгилөө талап кылынат, анда бул үчүн объективдүү жагдайлар келип чыккан учурда адвокаттык уюм, телефон аркылуу сүйлөшүүлөрдүн, электрондук кат алышуулардын купуялуулугу камсыз кылынмак; 7) төмөнкүлөрдү мыйзамдык деңгээлде аныктоо: а) адвокаттык досьени жана башка материалдарды (соттук териштирүүнү көрсөтүү боюнча) адвокатуранын архивине өткөрүп берүү механизми жана тартиби, же болбосо адвокаттын өзүндө бул үчүн тиешелүү шарттар жок болгон учурда башка адвокат тарабынан; б) үчүнчү жактардын адвокаттык досьесинин архивдик материалдарына жол бербөө боюнча тиешелүү коргоо чараларын иштеп чыгуу, анда ишеним артуучуга каршы укукка каршы максаттарда пайдаланылышы мүмкүн болгон жашыруун маалыматтар камтылышы мүмкүн; в) тапшырманы аткаргандан кийин жашыруун документтер менен иштөө эрежелери; күчүн жоготкон материалдарды ишеним артуучуга өткөрүп берүү тартиби мыйзам деңгээлинде аныкталууга тийиш; 8) ишеним берүүчү менен жашыруун сыр режимин колдонууну токтотуу тартибинин жана механизминин шарттарын кароо, алар маалыматтын белгилүү бир бөлүгүнө карата чектөө мүнөзүндө болушу мүмкүн, ошондой эле ишеним берүүчү тарабынан аны пайдаланууга уруксат

алынбагандыктан, жарыяланууга жатпаган мөөнөтсүз (абсолюттук) мүнөздө болушу мүмкүн; 9) электрондук маалымат алып жүрүүчүлөрдү алып коюунун процессуалдык тартибин (буга негиздер бар болсо) жана коом үчүн маанилүү болгон купуя сырларды коргоо максатында катуу дисктерден, анын ичинде башка алып жүрүүчүлөрдөн купуя маалыматты алып коюуда жана изилдөөдө алынган далилдерди процессуалдык жол-жоболоштуруунун жол-жобосун иштеп чыгуу зарыл.

7 - Натыйжа. Зарыл материалдарды, маалыматтарды чогултууда адвокатка карата төмөнкү шарттарды сактоо талап кылынат: 1) берилген маалыматтар жазык сот өндүрүшүнүн катышуучусу болуп саналган жазуу жүзүндөгү келишим түзүлгөн жекече детектив тарабынан гана чогултулушу керек; 2) кылмыш иши боюнча кызмат көрсөтүү, маалыматтарды чогултуу жана айрым аракеттерди жүргүзүү боюнча келишим түзүлгөн учурдан тартып үч сутканын ичинде адвокат тарабынан жекече детективдин жазуу жүзүндөгү билдирүүсүнүн болушу; 3) алынган корголуучу маалыматтын объективдүүлүгүн аныктоо, атап айтканда маалымат алуу булагын, ошондой эле предметтерди жана документтерди көрсөтүү менен; 4) техникалык каражаттарды колдонуу менен жекече детективдик иш-аракеттер жүргүзүлгөн учурда КЖПКне ылайык бул каражаттардын техникалык мүнөздөмөлөрү көрсөтүлүшү керек; 5) юридикалык жак (детективдер бирикмеси) тарабынан адвокатка берилген документтерде бул адамдарды сотто иш боюнча күбө катары андан ары суракка алуу мүмкүнчүлүгү үчүн түзүлгөн келишимге ылайык жекече детективдик иштин жыйынтыгы алынган детективдер жөнүндө маалыматтар камтылууга тийиш; 6) келишимде жекече детектив тарабынан мыйзамда көрсөтүлгөн иш-чараларды өткөрүүнүн жүрүшүндө алынган купуя маалыматты ачыкка чыгарбоо боюнча шарттар каралууга тийиш; 7) адвокаттын тапшырмасы боюнча жүргүзүлгөн детективдик аракеттердин түрлөрү жана натыйжалары мыйзам чыгаруучу тарабынан иштелип чыккан жана кабыл алынган “КР жекече детективдик иши жөнүндө” Мыйзамда каралууга тийиш. (Сунушталган талаптардын тизмеси кылмыш-жаза процессинин башка катышуучусу катары кылмыш иши боюнча маалыматтарды чогултуу жөнүндө адвокат менен келишим боюнча кызмат көрсөтүүнүн алкагында жеке детектив тарабынан алынган маалыматтарга (“жеке детективдик ишмердүүлүк жөнүндө” жаңы мыйзам кабыл алынган шартта, ошондой эле адвокаттык купуя сырды камсыз кылуу боюнча, анын ичинде жашыруун купуя сыр субъектинин башка катышуучусунун катышуусу менен бир катар процессуалдык иш-аракеттерди жүргүзүүнү укуктук жөнгө салуу боюнча сунушталган мыйзамдык демилгелер) карата түзүлгөн.

8 - Натыйжа. Адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин конституциялык максатында адвокатура жана адвокаттык иш жөнүндө Мыйзамдын атайын бөлүмүндө түзүмдүк түрдө бөлүп көрсөтүү керек, анда адвокаттык купуя

сырдын негизги жоболору чагылдырылат, ошондой эле алар КЖПКде жана КЖКде чагылдырылууга тийиш. Ушуга байланыштуу жоболордун ченемдик комплексин иштеп чыгуу талап кылынат, ал төмөнкүлөрдү регламенттөөгө тийиш: 1) КЮЖ алууда купуялуулукка укук; 2) жашыруун сырды сактоонун мөөнөтсүздүгү жана ишеним артуучунун адвокаттык купуя сырдын колдонулушун токтотуу укугу жана анын процессуалдык механизми; 3) адвокаттык купуя сырды коргоону камсыз кылуу боюнча адвокаттын ыйгарым укуктары жана милдеттери, анын ичинде келишимдик негизде жеке детективди тартууда; ошондой эле кылмыш иши боюнча далилдерди чогултуу боюнча жардам көрсөтүүгө тартылган башка адамдарды; адвокаттык купуя сырдын предмети жана объектиси ажыратылууга тийиш; 4) БИИны жүзөгө ашырууда адвокаттык купуя сырга тиешелүү укуктук режимди жана маалыматтын кол тийбестигин, ошондой эле тергөө соту тарабынан санкцияланган атайын тергөө аракеттерин камсыз кылуу механизмин кароо; 5) ишеним артуучу үчүн келип чыккан кесепеттерге негизденүү менен адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин бузгандыгы үчүн адвокаттын жоопкерчилигин кароо; 6) сотко чейинки өндүрүш органдары тарабынан адвокатка карата БИИны жана атайын тергөө аракеттерин жүргүзүүгө тергөө соту тарабынан санкцияланган даттануу механизмин кароо, бул адвокаттык купуя сырды алуу үчүн мындай иш-чараларды өткөрүүнү пайдаланууга жол бербөө боюнча реалдуу кепилдик болуп калат; 7) өзүнө адвокаттык иштин материалдарын камтыган, БИИны жүзөгө ашыруучу кызмат адамдары үчүн жеткиликсиз болууга тийиш болгон “адвокаттык өндүрүш”, “адвокаттык досье” сыяктуу процессуалдык маанилүү түшүнүктөрдү мыйзамдардын жүгүртүлүшүнө киргизүү; 8) КР КЖПКнин 53-беренесинин 7-пунктуна адвокаттын ыйгарым укуктарына тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизилип, атап айтканда, төмөнкүдөй редакцияда баяндалсын: “корголуучу, айыпталуучу менен алардын санын, узактыгын чектебестен жана угуу мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарган шарттарда жекече жолугушуу өткөрүүгө, мында аларга иш боюнча консультация берүүгө, мамлекеттик жана башка корголуучу сырды түзгөн маалыматтарды камтыган материалдарды, ошондой эле аталган адамдар тарабынан укукка каршы максаттарда пайдаланылышы мүмкүн болгон материалдарды кошпогондо, алардан процессуалдык жана башка документтерди жана жазууларды берүүгө жана алууга укуктуу; 9) КР КЖПКнин жаңы 53¹ – “Адвокаттык купуя сыр” деген беренесин киргизүү, мында төмөнкүлөрдү бөлүп көрсөтүү зарыл: а) анын терминологиялык түшүнүгүн; б) адвокаттардын ишине кийлигишүүгө тыюу салган талаптардын комплекси (алардын артыкчылыктуу бөлүгү “Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы жана адвокаттык иш жөнүндө” Мыйзамда чагылдырылган; в) “адвокат тарабынан купуялуулуктун сакталышы Мыйзамда каралган укуктук, уюштуруучулук, техникалык чараларды пайдалануу жолу менен жүзөгө

ашырылат, алар ишеним берүүчүнүн маалыматтарын мыйзамдар менен чектелген маалыматтарга карата үчүнчү жактардын укукка жат кирүүсүнөн, жок кылуудан, жайылтуудан, көчүрүүдөн жана башка укукка жат аракеттерден коргоону камсыз кылууга багытталган” деп көрсөтүү керек; г) КЖПКде төмөнкүлөр каралуусу керек: а) сот тарабынан санкцияланган адвокатка карата тергөө аракеттерин жүргүзүүнүн өзгөчө тартиби, мында мындай уруксат берүүдө токтомодо ыйгарым укуктуу кызмат адамдары тарабынан жетиштүү негизделген жүйөлүү бөлүк көрсөтүлүүгө тийиш; б) адвокаттык купуя сырды түзгөн маалыматтарды алуу максатында адвокатка карата салттуу жана атайын тергөө амалдарынын өндүрүшүн пайдаланууга жол берилбей турган реалдуу кепилдиктер каралышы керек; в) өзгөчө процессуалдык тартип белгиленген, анда өзүнүн ишеним артуучусуна карата күбөлөндүрүү мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарган жагдайлар болгондо адвокатты суракка алуунун мүмкүн эместигинин фактылары күбөлөндүрүлөт. Бирок адвокаттык иш жөнүндө Мыйзамда ишеним артуучуларга жардам көрсөтүү менен байланышпаган кылмыш иштери боюнча күбөлүктүн кол тийбестигин (адвокаттык) кыянаттык менен пайдаланууга жана күбөлүктөн баш тартууга жол берилбестигин көрсөтүү зарыл; 10) КР КЖПКде купуя мүнөздөгү мындай маалыматты алуу тартибин жана шарттарын мыйзамдык жөнгө салууну караштыруу зарыл. КР КЖПКнин 198-беренесинин (“сурак жүргүзүүнүн жалпы эрежелери”) айырмалуу өзгөчөлүктөрүн, ошондой эле аларды жазык процессинин катышуучулары боюнча да, мындай процессуалдык аракеттердин маңызы жана жашырындуулуктун субъектиси боюнча да өткөрүүнүн айырмачылыктарын эске алуу менен төмөнкүлөр талап кылынат:

- 1) КР КЖПКне жаңы беренелерди киргизүү талап кылынат: а) “адвокаттык сурамжылоо жүргүзүүнүн жалпы эрежелери”; б) “адвокаттык сурамжылоонун протоколу”; в) “адвокаттык сурамжылоодо үн жана видео жазууну колдонуу”.
- 2) өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү: а) КР КЖПКнин 53-беренесине (“адвокаттын ыйгарым укуктары”) 2- бөлүгү жаңы 21 “иштин кандайдыр бир жагдайлары белгилүү болгон адамдарды илимий-техникалык каражаттарды пайдалануу менен суракка алуу жана олуттуу мааниге ээ маалыматтар болгон учурда мындай иш жүзүндөгү маалыматтарды жазык ишинин материалдарына тиркөө жөнүндө өтүнүч кылуу пункту менен толукталсын. б) КР КЖПКнин 80-беренеси жаңы 51 бөлүк менен толукталсын (Адвокаттык сурамжылоонун протоколдору); 3) мыйзам чыгаруу деңгээлинде төмөнкүлөрдү кароо: а) далил булагы катары кылмыш ишинин башка материалдарына “адамды адвокаттык сурамжылоонун протоколун” тиркөө жөнүндө соттун милдети; б) укуктук механизм жеке детективдин адамга адвокаттык сурамжылоо жүргүзүү мүмкүнчүлүгү, анын протоколу түзүлгөн келишимге ылайык адвокатка берилет.

9 - Натыйжа. Адвокаттык сурамжылоо жүргүзүүнүн негизги шарттары төмөнкүлөр болуш керек: 1) адамдарды сурамжылоо кызмат көрсөтүү жөнүндө тиешелүү келишим түзүлүүгө тийиш болгон адвокат же жекече детектив тарабынан гана жүргүзүлүүгө тийиш (келечекте мындай адамга процессуалдык ыйгарым укуктарды берүү); 2) адвокаттык сурамжылоо тергелип жаткан кылмыш иши менен байланышкан өзүнө белгилүү жагдайлар жөнүндө жашыруун маалыматтарды билдирүүнү каалаган адамдын жазуу жүзүндөгү макулдугу менен гана жүргүзүлүүгө тийиш; 3) өзгөчө учурларда, сурамжылануучу адамдын талабы боюнча адвокат маалыматтын жашыруун булагын ачып берүүгө укуктуу, бирок мында ал буга ишеним артуучунун өзүнөн макулдук алууга тийиш; 4) мыйзамдык деңгээлде адвокаттык сурамжылоо жүргүзүүнүн белгиленген эрежелерин иштеп чыгуу жана сактоо талап кылынат; 5) иштин жагдайлары боюнча адамдардын чөйрөсүн сурамжылоону далилдердин булагы деп таануу үчүн аны ченемдик жактан бекемдөө зарыл, алар айыптоо жана сот тарабынан алардын аныктыгы жөнүндө шектенүүлөрдү жаратпайт; 6) адвокаттык сурамжылоонун натыйжалары далилдердин бардык башка түрлөрүн түзүү үчүн булак болуп калышы, анын ичинде доо коюлган далилдерди аныктоо үчүн өбөлгөлөрдү жана белгилүү шарттарды түзүү мүмкүн экендигине негизденүү менен, мындай кырдаалда алар ишеним артуучунун өзүнүн таламдарына карама-каршы келбестигин эске алуу керек. Анткени, мындай жагдайларда, ага жүктөлгөн функционалдык милдеттерге ылайык адвокат бир жагынан жүргүзүлгөн адвокаттык сурамжылоо жана анын натыйжалары жөнүндө билдирбеши керек, ал эми экинчи жагынан ал прокуратура органдарынын, сотко чейинки өндүрүштүн кызмат адамдарына, ошондой эле сотко жашыруун мүнөздөгү кандай болбосун башка маалыматтарды берүүгө укугу жок. 7) сурамжылоонун натыйжасында маалыматтарды алуунун сунушталган формасы төмөнкүдөй өзгөчөлүктөрдү болжолдойт: а) адвокат суралып жаткан адамга өзүнүн позициясын таңуулабашы керек, бирок ал жооп алууга умтулган так суроолорду гана түзүшү керек (жетектөөчү мүнөзгө ээ болбошу керек); б) сурамжылоо жүргүзүүнүн жүрүшүндө далилденүүгө тийиш болгон жагдайлар талкууланбайт жана жалпы талданбайт; в) адамды адвокаттык сурамжылоонун максатын сактоо, тактап айтканда андан жаңы ишенимдүү маалымат алуу, сурамжылануучуга мурда белгисиз болгон купуя маалыматты бербөө жана ал боюнча өзүнүн көз карашын билдирүү; 8) сурамжылануучу адамга кандайдыр бир таасир (психологиялык басым) көрсөтүлбөшү жана адвокаттык этиканы сактоо менен жүргүзүлбөшү керек.

10 - Натыйжа. Адвокат тарабынан адамдарды сурамжылоо мүмкүнчүлүгүн ишке ашыруу жана мында алынган натыйжаларды далил булагы катары таануу талап кылынат: 1) мыйзам деңгээлинде төмөнкүлөрдү аныктоо: а) “сурамжылоо” укуктук түшүнүгү боюнча; б) аны өткөрүүнүн (алуунун)

процессуалдык тартиби, ошондой эле анын натыйжаларын белгилөө боюнча; в) тергелип жаткан ишке тиешелүү маалыматты билген адвокат адам суракка алынышы мүмкүн болгон маселелердин чөйрөсү боюнча; г) процессуалдык документтин формасы белгиленген, анда адвокаттык сурамжылоо жүргүзүү механизми жана анын натыйжалары күбөлөндүрүлөт. 2) КР КЖПКде адамдарды сурамжылоону белгилөөнүн төмөнкүдөй процессуалдык формасын кароо сунушталат: “адвокаттык сурамжылоонун протоколу”, анда сурактын протоколуна коюлуучу мазмундун жалпы атрибуттары каралышы керек, бирок аны башка субъект, атап айтканда адвокат тарабынан өткөрүүнүн өзгөчөлүгүн эске алуу менен. 3) “адвокаттык сурамжылоонун протоколунда” төмөнкүдөй мазмундуу түзүүчүлөр жана анын процессуалдык жол-жоболоштурулушу каралуу тийиш: 1) аны өткөрүүнүн ордун жана датасын көрсөтүү; 2) башталышынын жана аякташынын убактылуу параметрлери, ошондой эле тыныгуу болгон учурда көрсөтүү; 3) кылмыш ишинин реквизиттери; 4) ушул процессуалдык иш-аракетти жүргүзүүгө жазуу жүзүндөгү макулдуктун, ошондой эле сурамжылануучу адамдын анкеталык маалыматтарынын, жашаган жана иштеген жеринин жана анын паспорттук маалыматтарынын болушу. Эгерде сурамжылануучу адам сурамжылоону баштоонун алдында өзүнүн коопсуздугунун фактысы боюнча негиздүү жүйөөлөрүн билдирсе, анда адвокат анын жосун келтирбейт жана ал процесстин башка катышуучуларынын коопсуздугун камсыз кылуу боюнча мыйзамдын ченемдерине туура келет. 5) сурамжылоо жүргүзгөн адвокаттын толук реквизиттик маалыматтары, анын ичинде анын адвокаттык билимге таандыктыгы; 6) сурак илимий-техникалык каражаттарды пайдалануу менен каттала тургандыгы жөнүндө эскертүү; 7) адвокаттык сурамжылоонун протоколунда чагылдырылган сурамжылоонун жүрүшүндө билдирилген маалыматтар сурамжылануучу адамга эскертүү. 8) сурамжылоо жүргүзүүнүн алдында сурамжылануучу адамга түшүндүрмөлөрдү берүү; 9) сурамжылануучу тарабынан берилген сүрөттөр, схемалар, чиймелер, фотосүрөттөр адвокаттык кароонун протоколуна тиркелиши керек; 10) сурамжылоо жүргүзүү, суракка алуунун иштелип чыккан баскычтарын эске алуу менен жүргүзүү максатка ылайык, тактап айтканда: сурамжылануучу эркин айтып берет жана сурамжылоонун суроо-жооп баскычы; 11) адвокаттык сурамжылоонун протоколу техникалык белгилөөдөн тышкары адвокаттын өзүнүн жазуу жүзүндөгү жазуусу менен коштолушу же сурамжылануучу тарабынан өз колу менен жазылышы мүмкүн; 12) адвокат тарабынан адамды сурамжылоо аяктагандан кийин протоколдун ар бир бетине мындай адвокаттык сурамжылоонун мазмуну менен таанышкандан кийин (аны өз алдынча окугандан кийин же аны адвокат өзү жарыялагандан кийин тааныша алат) сурамжылануучу тарабынан кол коюлат. Мындай протокол иш

(көзөмөлүндө) турган прокуратура органдарынын кызмат адамына сотко чейинки өндүрүш органдарына берилүүгө тийиш эмес деп эсептейбиз.

11 - Натыйжа. Адвокаттык купуя сырды сактоо максатында кесиптик сырды сактоону камсыз кылуу боюнча атайын укуктук чаралардын комплексин иштеп чыгуу талап кылынат, атап айтканда: а) интернет аркылуу купуя маалыматтарды алууда, жөнөтүүдө, ошондой эле аларды сактоодо адвокаттардын электрондук алып жүрүүчүлөр менен иштөөсү үчүн маалыматтык технологиялар чөйрөсүндөгү адистерди тартуу менен чараларды иштеп чыгуу; б) ишеним артуучу же жекече детектив менен сүйлөшүүлөрдү тыңшоодон коргоо боюнча укуктук чаралар; в) компьютерде, ошондой эле кадимки (кагаз) материалдарда камтылган маалыматтарды алуу үчүн мыйзамсыз кирүү аракеттерин болтурбоого көмөктөшүүчү документ жүгүртүү эрежелерин жана тартибин иштеп чыгуу; г) адвокатка тиешелүү документтер жана купуя маалыматтар жок кылынышы мүмкүн болгон эрежелерди жана шарттарды иштеп чыгуу, ошондой эле маалыматтын бир бөлүгү ал тарабынан пайдаланылышы мүмкүн болгон талаптарды баяндоо; д) адвокаттык купуя сырды түзгөн маалыматтар камтылган “адвокаттык өндүрүштү” сактоо эрежелерин иштеп чыгуу; е) сотко чейинки өндүрүш органдары, прокуратура, анын ичинде мамлекеттик бийлик органдарынын башка кызмат адамдары тарабынан адвокаттык купуя сырды бузган учурларда чара көрүүгө багытталган укуктук механизмди иштеп чыгуу.

12 - Натыйжа. Адвокаттык сыр режимин сактоого тоскоол болгон көйгөйлүү жагдайларды эске алуу керек: 1) БИИны жүзөгө ашыруучу укук коргоо органдары бир катар адамдарга кысым көрсөтүү боюнча кеңири мүмкүнчүлүктөргө ээ болгондуктан, Мыйзамга ылайык адвокаттык купуя сырдын укуктук режиминин түзүмүндө өзгөчө укуктук статуска ээ болгон адвокаттын көз карандысыздыгынын кепилдиги жокко чыгарылат, бул иш боюнча купуя маалыматты көп алууга алып келет. 2) Ишеним берүүчү, ал адвокатка айткан купуя маалымат БИИнын алкагында колдонулаарына бекем ишене албайт, бул купуялуулуктун бузулушуна алып келет, аны аныктоо кыйынга турат, анткени жашыруун кызматташуу мамлекеттик купуя сыр болуп саналат. Мындай кырдаалга белгиленген тыюу салуунун натыйжалуулугун кепилдөөчү тийиштүү укуктук механизмдин жоктугу өбөлгө түзөт. 3) Ушул убакка чейин адвокатура жөнүндө Мыйзамда купуялуулук түшүнүгүнүн так чечмелениши жана анын чектерин аныктоо, ошондой эле бир катар БИИны өткөрүүнүн мыйзамдуулугу жок. Ошентип, тергөө сотунун санкциясы менен жүргүзүлгөн атайын тергөө иш-аракеттеринен тышкары бир катар БИИсы соттун чечимсиз жол берилет. 4) мыйзамда ишеним артуучудан алынган маанилүү жашыруун маалыматты, ага үчүнчү жактардын санкцияланбаган кирүүсүнөн коргоого карата адвокаттын жоопкерчилиги каралган так белгиленген ченемдер жок, анда ал кесиптик

купуя сырдын алкагында сактоого милдеттүү болот. 5) Адвокаттык өндүрүштө башка процессуалдык оппоненттердин аларга жетүүсүнүн сырын түзгөн материалдар болгондо, адвокат тарабынан зарыл болгон укуктук коргоо чараларын кабыл алуунун көлөмүн жана багытын аныктоо талап кылынат, алар кылмыш-жаза процессинде анын ишеним артуучусу үчүн олуттуу кесепеттерге алып келиши мүмкүн. 6) Ишеним артуучуга карата сотко чейинки өндүрүш этабында өткөрүлүшү мүмкүн болгон атайын тергөө аракеттерин же БИИны өткөрүү фактысы жөнүндө адвокаттын электрондук кат алышуусуна жана телефон аркылуу сүйлөшүүлөрүнө жол берилбейт, анткени мындай учурларда купуялуулукту сактоо биздин бүгүнкү күндөгү жоктугубуздан (шифрленген) алардын баарлашуу каналдарында мүмкүн эмес. 7) Жашыруун маалыматты коргоо менен байланышкан маселелерди чечүү үчүн адвокаттык офистерде маалыматты коргоону камсыз кылуу боюнча тиешелүү шарттар болушу талап кылынат. Бирок ошол эле учурда бүгүнкү күндө тиешелүү органдар айрым учурларда коммуникацияга жашыруун көзөмөлдү жүзөгө ашыруу үчүн уруксатка ээ болушу мүмкүн, ошондой эле маалыматты алып коюу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу мүмкүн. 8) Ишеним артуучу, жеке детектив, ошондой эле кылмыш-жаза процессине тартылган башка адамдар менен айрым процессуалдык иш-аракеттерди жүргүзүү пландаштырылып жаткандыгын кошуп алганда, адвокаттык купуя сырдын корголгон каналдарын пайдаланууну кошкондо, мыйзамдык деңгээлде камсыз кыла турган иштиктүү уюштуруу механизминин жоктугу каралган эмес, бул адвокаттардын бул чөйрөдөгү ишин татаалдантат. 9) КМШ өлкөлөрүндө БИИны өткөрүүнү, жеке маалыматтарга улуттук коопсуздук комитеттери толук жете алган оппоненттер жөнүндө кызматтык маалыматты чогултууну жана сактоону камсыз кылуу боюнча телекоммуникациялык жабдуулар менен байланышкан жаңы техрегламенттерди кабыл алуу, бул бүгүнкү күндө маалыматты кармоого, чыгарылган аудио жана видео сүйлөшүүлөрдү тышкы алып жүрүүчүлөргө жазууга, тексттик билдирүүлөрдү көрүүгө, сактоого, угууга мүмкүндүк берет. Анын ичинде, бул интернет аркылуу берилүүчү маалыматка тиешелүү. Бир жагынан, мындай мамлекеттик саясат мамлекеттин улуттук коопсуздугун камсыз кылуу боюнча чараларды күчөтүүгө багытталган, бирок экинчи жагынан, бул атайын кызматтардын ыйгарым укуктарын кеңейтүүгө алып келет, анын иши көзөмөлдөнбөгөн жана маалыматты байкоо жана чогултуу боюнча мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүүчү болуп калат жана кылмыш – жаза процессинин катышуучуларын кошкондо, жарандардын жеке турмушунун кол тийбестиги менен байланышкан потенциалдуу коркунуч болуп калат. Бүгүнкү күндө мыйзам долбоорунун телефон сүйлөшүүлөрүн мыйзамсыз тыңшоо, турак жайга аудио жана видео байкоо жүргүзүү, ошондой эле каралып жаткан институт менен байланышкан

башка ченемдерге карата кемчиликтеринин фонунда бул чөйрөдө каардуу практиканын бар экендигин танууга болбойт.

13 - Натыйжа. Адвокаттык купуя сырды жана изин суутпай издөө ишин жүргүзүүнү жөнгө салуучу укук ченемдеринин катышы көйгөйлөрүнө төмөнкү жагдайлар таасир этет: 1) ишеним артуучунун кол тийбестигинин бузулушу ЫИИнын алкагында болуп жаткандыгын эске алуу керек, ошондуктан биз сотко чейинки өндүрүш органдары менен адвокатуранын ортосунда адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин сактоо милдети жүктөлгөн катуу тирешүүнү байкайбыз. Мындай кырдаалда бул чөйрөдө укуктук мамилелерди жөнгө салууга тоскоол болгон жана укук колдонуу процессин кыйындаткан ченемдерди табуу (же алардын жоктугу) талап кылынат; 2) изин суутпай издөө ишинин келип чыккан милдетин билдирген ыкчам кызматкерлердин аракеттерин укуктук регламенттөө юридикалык коомчулуктун арасында катуу сынды пайда кылган өзгөчө мүнөзгө ээ жана атайын тергөө аракеттеринин институту киргизилген КР КЖПКнин ченемдерин чечмелөөдө жана колдонууда, ошондой эле адвокаттын иши менен байланышкан сыр категорияларынын бир бөлүгү (институттары) боюнча белгисиздиктин жана чечилбестиктин фонунда “изин суутпай издөө иши жөнүндө” Мыйзамдын өзү көптөгөн маселелерди жаратат; 3) киргизилип жаткан мыйзамдык өзгөртүүлөр мыйзам чыгаруучунун ниетине жана адвокаттык сырдын укуктук режимин камсыз кылуу үчүн чечүү талап кылынган көйгөйлөрдүн чөйрөсүнө түздөн-түз көз каранды болушу керектигин эске алуу менен, артыкчылыктуу-укуктук саясаттын керектөөлөрүнө, ошондой эле айыптоо тарабынын кызыкчылыктарына негизденбестен; 4) негизги басым адвокаттык купуя сырды камсыз кылуу боюнча коюлган милдеттерди чечүүгө өбөлгө боло турган ченемдерди аныктоого жана адвокаттык жашыруун сыр институтун жөнгө салуучу башка мыйзам актыларына тоскоол болгон же карама-каршы келген ченемдик жоболорду аныктоого, анын ичинде каралып жаткан чөйрөдөгү укук колдонуу практикасынын керектөөлөрүнө таянуу менен жасалышы керек; 5) жалпысынан айыптоочу тараптан жана ыкчам бөлүмдөрдөн айырмаланып, адвокаттар адвокаттык тергөөнүн жүрүшүндө алынышы мүмкүн болгон купуя маалыматты коргоонун тийиштүү укуктук механизми менен камсыз кылынган эмес, бул үчүн тиешелүү чараларды иштеп чыгууну жана кабыл алууну талап кылат; 6) Зарыл жашыруун маалыматтарды алуу максатында кызмат адамдарынын адвокаттык ишке көбүрөөк кийлигишүүсү байкалууда, бул баарынан мурда кылмыш чөйрөсүндө байкалган тенденциялар менен байланышкан, мында модернизацияланган, көп кырдуу, технологиялык ыкмалар колдонулат, бул укук коргоо органдарынын ишин татаалдаштырат, алар кылмыштын бетин ар кандай жол менен, анын ичинде адвокаттык ишке укукка каршы кийлигишүү аркылуу ачууга умтулушат; 7) Адвокаттык иштин

купуялуулугуна кол салуунун негизги ыкмалары болуп төмөнкүлөр саналат: адвокатты укук тартиби органдарынын кызматкерлери менен кызматташууга тартуу аракеттери; адвокаттын имаратында укук ченемсиз тинтүү; адвокаттын ишеним артуучу же ишке тиешеси бар үчүнчү жактар менен сүйлөшүүлөрүн тыңшоо жана жазуу; тергөө изоляторлорунда адвокаттын материалдарын жана буюмдарын карап чыгуу; ишеним артуучулар менен расмий эмес аңгемелешүү; адвокаттарга карата айрым БИИны өткөрүү; 8) мыйзам менен: а) ишеним берүүчүнүн укуктарын чектеген жана адвокаттык жашыруун сыр режимин бузган ишеним берүүчү менен адвокаттын ишеним артуучу менен болгон сүйлөшүүлөрүн угуу жокко чыгарылбайт; б) алардын коммуникациянын купуялуулугуна болгон укугу мыйзам ченемдеринде ачылган эмес, ошондуктан анын маанисин жана аларды сактоонун чегин өзүм билемдик менен чечмелөөгө алып келет; в) БИИнын субъекттеринин адвокаттын ишеним көрсөтүүчүлөр менен сүйлөшүүлөрүн угуудан өткөрүүсү: биринчиден, мындай адамдардын күбөлөрдүн иммунитетин бузушат; экинчиден, алынган купуя маалымат кылмыш процессинин катышуучулары болуп эсептелген адамдардын белгилүү чөйрөсүнө басым жасоо үчүн колдонулушу мүмкүн, бул далилдерди латенттик кылуу үчүн шарт түзөт; 9) адвокаттык купуя сырды сактоонун жүрүшүндө жашыруун маалыматтарды чогултуу жана алуу, алар үчүн кызыкчылык туудурган адамдарга байкоо жүргүзүү (анын ичинде жекече детективдин катышуусу менен адамдарга сурамжылоо жүргүзүүдө) укук коргоо органдарынын ишинин мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүчү жаңы технологиялардын пайда болушу жана таралышы жолтоо болот.

3.1 Алынган натыйжалар заманбап юридикалык илимдин алкагында илимий жаңылыгы менен мүнөздөлөт, ал төмөнкүдөй:

1 - Натыйжа. Жаңы, автор терминдерди аныктоого инновациялык ыкманы сунуш кылгандыктан: жашыруун сыр (кеңири мааниде), жашыруун сыр институту, адвокаттык сыр, адвокаттык сырдын укуктук режими, кесиптик сыр.

2 – Натыйжа. Жаңы, анткени бул ыкма маалыматтардын ар кандай категорияларын кыйла натыйжалуу укуктук коргоо үчүн негиз түзөт жана мыйзам актыларын иштеп чыгуу үчүн жаңы багыттарды түзөт.

3 – Натыйжа. Дээрлик жаңы, анткени кесиптик сырлардын белгилерине болгон мамиле деталдуу болгону менен, айрым аспектилер илимий адабияттарда жарым-жартылай каралып келген, бирок мындай жол менен тутумдаштырылган эмес.

4– Натыйжа. Жаңы, анткени бул өзгөртүүлөр кесиптик купуя сырды сактоону камсыз кылуунун кылмыш-жаза укуктук механизм ишке

ашыруунун натыйжалуулугуна олуттуу таасирин тийгизиши мүмкүн жана мыйзамдардагы кемчиликтерди жоюуга жардам берет.

5– Натыйжа.. Жаңы, анткени адвокаттык сырдын конкреттүү маанилүү белгилери сунушталган.

6 – Натыйжа. Жаңы, анткени бул сунуштар мыйзамдарды реформалоо үчүн, ошондой эле юридикалык практикага жаңы технологиялык ыкмаларды киргизүү үчүн негиз түзөт.

7 – Натыйжа. Жаңы, анткени буга чейин мындай практика мыйзамдарда так чагылдырылган эмес жана илимий адабияттарда изилденген эмес.

8– Натыйжа. Жаңы, анткени сунушталган укуктук ченемдерди кеңейтүү адвокаттык купуя сырдын учурдагы укуктук базасын тереңдетет.

9 – Натыйжа. Жаңы, анткени кылмыш – жаза процессуалдык мыйзамдарда мурда формалдаштырылбаган далилдөөчү иш-аракеттердин жаңы формаларын камтыйт.

10– Натыйжа. Жаңы, анткени ал адвокаттардын жана жеке детективдердин катышуусуна негизделген ийкемдүү далил тутумун түзүүгө өбөлгө түзөт.

11– Натыйжа. Жаңы, анткени автор биринчи жолу кесиптик купуя сырды сактоону камсыз кылуу боюнча атайын укуктук чаралардын комплексин иштеп чыгууну сунуш кылат.

12– Натыйжа. Жаңы, анткени автор адвокаттык купуя сырды сактоого тоскоол болгон көйгөйлүү жагдайларды баса белгилеген.

13 – Натыйжа. Жаңы, анткени адвокаттык купуя сырды жана изин суутпай издөө ишин жүргүзүүнү жөнгө салуучу укук ченемдеринин катышынын көйгөйлөрү аныкталууда.

3.2 Илимий натыйжалардын ишенимдүүлүгүн негиздөө:

1 – Натыйжа. Негизделген жана ишенимдүү, укуктук илимдин негизги жоболорун талдоо, ошондой эле кылмыш-жаза процессуалдык укук жаатындагы алдыңкы окумуштуулардын илимий иштеп чыгууларынын негизинде түзүлгөн.

2– Натыйжа. Негизделген жана ишенимдүү, анткени бул жободо жашыруун жана купуя маалыматтар менен байланышкан укуктук категорияларды так чектөөгө методологиялык мамиле биринчи жолу сунушталган. Мурда болгон изилдөөлөр маалыматтын укуктук режиминин деталдуу мүнөздөмөлөрүн жана алардын коомдук мамилелерге тийгизген таасирин эске алган эмес.

3– Натыйжа. Кесиптик купуя сырдын бириктирүүчү юридикалык түшүнүгү анын белгилерин жана коргоонун укуктук механизмдерин толук баяндоо менен берилген. Жашыруун маалымат менен кесиптик сырдын ортосундагы айырмачылык баса белгиленди, буга чейин укуктук адабиятта жетиштүү деңгээлде изилдене элек, ошондуктан негизделген жана ишенимдүү.

4 – Натыйжанын негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүгү юриспруденцияга классикалык жана заманбап илимий ыкмаларды изилдөө жана комплекстүү талдоо менен тастыкталат.

5– Натыйжа. Негиздүүлүгү жана аныктыгы кесиптик сырлардын башка түрлөрүнөн айырмаланган өз алдынча институт катары адвокаттык сырды изилдөө менен тастыкталат. Процессуалдык аракеттерден адвокаттык сырдын кол тийбестиги түшүнүгү биринчи жолу киргизилип жатат, бул ишеним артуучулардын укуктук коргоосун күчөтөт.

6– Натыйжа. Негизделген жана ишенимдүү, анткени адвокаттык кеңселерде маалыматтар базасын түзүүнү кошкондо, техникалык жана уюштуруучулук чараларга негизделген маалыматты коргоонун комплекстүү тутуму, адвокаттардын жеке детективдер менен өз ара аракеттенүү эрежелери жана жашыруун маалыматты коргоонун жаңы ыкмалары иштелип чыккан.

7– Натыйжа. Негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүгү кылмыш иштеринде далилдерди чогултуу үчүн жеке детективдерди тартууну комплекстүү укуктук регламенттөөнүн сунушу менен ырасталат. Буга детективдер менен келишим түзүү, алардын жоопкерчилигин белгилөө жана купуя маалыматты коргоо механизмдери боюнча талаптар кирет.

8– Натыйжа. Негиздүү жана анык, анткени адвокаттык сырды мыйзам деңгээлинде жөнгө салуу менен өзүнчө укуктук режимге бөлүү сунуш кылынат. Бул “адвокаттык досье” жана “адвокаттык өндүрүш” сыяктуу жаңы терминдерди жана процессуалдык эрежелерди киргизүүнү камтыйт.

9– Натыйжа. Негизделген жана ишенимдүү, анткени ал каралып жаткан чөйрөдөгү көптөгөн теориялык өнүгүүлөрдү изилдөөнүн натыйжасында алынган. Жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн негизинде адвокаттык сурамжылоону процессуалдык иш-аракет катары аны аткаруунун, белгилөөнүн жана натыйжаларын кылмыш-жаза процессинде пайдалануунун так регламенти менен өткөрүү механизми иштелип чыккан.

10– Натыйжанын негиздүүлүгү жана аныктыгы адвокат тарабынан адамдарды сурамжылоо мүмкүнчүлүгүн ишке ашыруу жана мында алынган натыйжаларды далил булагы катары таануу жөнүндө изилдөөнүн маалыматтары менен ырасталат.

11– Натыйжа. Негизделген жана анык, анткени кесиптик купуя сырды сактоону камсыз кылуу боюнча атайын укуктук чаралардын комплексин иштеп чыгуу сунушу менен ырасталат.

12 – Натыйжа.. Негиздүү жана анык, анткени изин суутпай издөө иш-чараларынын (БИИ) алкагында адвокаттык купуя сырды коргоонун жаңы механизмдери жөнүндө объективдүү талданган маалыматтар менен ырасталат, ал соттун санкциясыз купуя маалыматты алууга тоскоолдук кылат.

13 – Натыйжа. Негизделген жана анык, анткени ал табылган диссертанттар тарабынан адвокаттык купуя сырды жана изин суутпай издөө ишин жүргүзүүнү жөнгө салуучу укук ченемдеринин катышынын көйгөйлөрү менен тастыкталат.

3.3 Иштин теориялык мааниси жашырындуулук, купуя сыр түшүнүктөрү жана сотко чейинки өндүрүштө мыйзам менен корголуучу купуя сырга жарандардын укуктарын камсыз кылуу каражаттары жөнүндө иштелип чыккан концептуалдык жоболордун жыйындысынан турган кылмыш-жаза процессинин илимине автордун кошкон салымы менен ырасталат. Изилдөө кылмыш – жаза процессин андан ары өнүктүрүү үчүн маанилүү илимий маселени чечүүгө өбөлгө түзөт.

3.4 Квалификациялык белгилерге туура келиши. Диссертация 12.00.09-жазык процесси, криналистика; ыкчам-иликтөө ишмердүүлүгү адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты илимий даражасын ыйгаруу тартиби жөнүндө Жобонун 11-пунктунун талаптарына жооп берет.

4. Алынган натыйжалардын практикалык мааниси: 1) автор тарабынан бул чөйрөдө кылмыш-жаза сот өндүрүшүнө жана адвокаттык ишмердүүлүккө карата адвокаттык купуя сыр институтуна жаңы билимдердин комплексин иштеп чыгуу жана киргизүү менен шартталган, бул азыркы шарттарда адвокаттык сырдын укуктук режиминин иштешин камсыз кылууга мүмкүндүк берет; 2) адвокаттык купуя сырдын жаңы конституциялык режимин түзүү боюнча көргөзүлгөн сунуштардын жыйындысы бул институттун ишинин натыйжалуулугун жогорулатууга жана жаңы тенденцияларды эске алуу менен адвокаттардын ишине тоскоолдук кылган көйгөйлөрдү четтетүүгө, анын ичинде “адвокаттык иликтөө” жаңы институтун ишке киргизүүнүн потенциалдуу мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө мүмкүндүк берет; 3) Кылмыш – жаза процессуалдык жана адвокаттык иш жөнүндө мыйзамды өркүндөтүү боюнча мыйзам чыгаруу мүнөзүндөгү сунуштар укук жаратуу ишинде, ошондой эле ишеним артуучуга КЮЖ көрсөтүүдө адвокаттык купуя сырды камсыз кылуу менен байланышкан андан аркы илимий изилдөөлөрдө колдонулушу мүмкүн; 4) автор тарабынан алынган жаңы илимий билимдер: а) кылмыш – жаза процесси илимин жана адвокатура илимин өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүүгө, б) жогорку кесиптик билим берүү тутумунда практикалык кызматкерлер үчүн квалификацияны жогорулатуу курстарында купуя сырды үйрөнүүдө окуу жана окуу-методикалык иштерди даярдоо үчүн пайдаланууга мүмкүндүк берүү.

5. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши.

Автореферат диссертациянын мазмунуна, изилдөөнүн максатына жана милдеттерине толук дал келет. Автореферат кыргыз, орус жана англис тилдеринде бирдей резюмеге ээ.

6. Эскертүүлөр. Ошол эле учурда, ар кандай илимий иш сыяктуу эле, У.А. Асанованын диссертациялык изилдөөсү айрым кемчиликтерден жана талаш-тартыштардан куру эмес. Тактап айтканда, 4-чү жободо, кесиптик купуя сырды сактоону камсыз кылуунун кылмыш-жаза укуктук механизмин максималдуу ишке ашыруу үчүн иш-аракеттер сунуш кылынат. Бул жобонун мазмунуна жана көлөмүнө көңүл буруу керек, жобонун негизги маңызын гана чагылдуруу жетиштүү.

7. Сунуштар. Диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясы кандидаттык диссертацияга төмөнкүлөрдү дайындоону сунуш кылат:

Жетектөөчү уюм катары. “Челябинск мамлекеттик университети” жогорку билим берүү федералдык мамлекеттик бюджеттик билим берүү мекемесинин укук кафедрасы Костанай филиалы (дареги: 110006, Казакстан Республикасы, Костанай облусу, Костанай шаары, А. Бородин көчөсү, 168 А) .

Расмий оппоненттер: **Кокоева Алмагүл Мухтарбековна** – юридика илимдеринин доктору, доцент Төмөнкүдөй эмгектери бар:

1. Кокоева А.М., Джоробекова А.М., Нуриев Д.Ш. Криминалистические особенности первичной информации на начальном этапе расследования экономических преступлений/ Кокоева А.М., Джоробекова А.М., Нуриев Д.Ш. // Theoretical & Applied Science. 2018. № 11 (67). С. 266-270.

2. Кокоева А.М., Джоробекова А.М., Нуриев Д.Ш. Взаимодействие следователя и оперативного работника при расследовании преступлений, совершаемых в сфере экономической деятельности / Кокоева А.М., Джоробекова А.М., Нуриев Д.Ш. // Theoretical & Applied Science. 2018. № 11 (67). С. 271-275.

3. Кокоева А.М., Джоробекова А.М. Особенности предмета преступного посягательства и следов преступления при расследовании преступлений в сфере экономики / Кокоева А.М., Джоробекова А.М. // Тенденции развития науки и образования. 2018. № 44-3. С. 28-31.

4. Көкөева А.М., Айдаркулова З.А., Шакирбаева Б.Ш. Өспүрүмдөрдүн өз өмүрүнө кол салуу абалдарын токтотууга адеп-ахлак тарбия менен укуктук жоопкерчиликти түшүндүрүүдө укук коргоо органдарынын ролу/ Көкөева А.М., Айдаркулова З.А., Шакирбаева Б.Ш. // Известия ВУЗов Кыргызстана. 2022. № 4. С. 57-60.

5. Кокоева А.М., Джоробекова А.М. Особенности возбуждения уголовного дела по делам об экономических преступлениях / Кокоева А.М., Джоробекова А.М. // Тенденции развития науки и образования. 2018. № 44-3. С. 31-34.

6. Кокоева А.М. Тактические аспекты расследования экономических преступлений совершенных организованной преступной группой / Кокоева А.М. // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2018. № 11. С. 80-84.

Шимеева Жибек Шеровна – юридика илимдеринин кандидаты доцент. Төмөнкүдөй эмгектери бар:

1. Шимеева Ж.Ш. Основные факторы, обуславливающие необходимость международного сотрудничества по противодействию криминальным явлениям в странах СНГ / Исаева К.А., Сейлханова С.А., Шимеева Ж.Ш., Оскенбай Г // В сборнике: Humanities and Social Sciences in Europe: Achievements and Perspectives. 8th International symposium. 2015. С. 126-135.

2. Шимеева Ж.Ш. Проблемные аспекты технико-криминалистического обеспечения расследования организованного вымогательства / Смоилов С.Ж., Шимеева Ж.Ш. // Таврический научный обозреватель. 2016. № 9 (14). С. 18-123

3. Shimeeva Zh.Sh. Use of non-traditional methods of research in criminalistics during the investigation of crimes at modern stage / Kamalova L.N., Shimeeva Zh.Sh., Zholdoshaliev M.T., Niyazbaev S.N. // European science review. 2016. № 9-10. С. 277-280.

4. Шимеева Ж.Ш. Некоторые аспекты комплексной характеристики криминальной деятельности организованной преступности в сфере экономики стран СНГ на современном этапе // Исаева К.А., Камалова Л.Н., Шимеева Ж.Ш. // Lex Russica. 2017. № 11 (132). С. 123-132.

8. Сунуштамалар: Асанова У.А. диссертациялык ишин диссертациялык кеңеште коргоого сунуштайбыз.

9. Корутунду. Иште чыгарылган тыянактар жана сунуштар кылмыш-жаза процессинде жеткиликтүүлүгү чектелген маалыматтарды жүгүртүү менен байланышкан теориялык маселелерди чечүүдө, ошондой эле маалыматтын ушул түрүн коргоонун кылмыш-жаза процессуалдык каражаттарын оптималдаштырууга багытталган ченемдерди иштеп чыгууда илимий иштин жүрүшүндө колдонулушу мүмкүн.

Изилдөөдө туюндурулган тыянактар жана сунуштар мыйзам чыгаруу жана укук колдонуу чөйрөсүндө колдонууга багытталган. Баяндалган сунуштамалар КР КЖПКне, башка ченемдик-укуктук актыларга өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө мыйзам долбоорлорун даярдоодо колдонулушу мүмкүн. Диссертация ички биримдикке ээ, эл алдында коргоо үчүн сунушталган жаңы илимий жыйынтыктарды жана жоболорду камтыйт жана диссертациянын авторунун илимге кошкон жеке салымын күбөлөндүрөт. Изилдөөнүн объектисинин жана предметинин чегинде автор тарабынан коюлган маселелер ийгиликтүү чечилди, изилдөөнүн максаты ишке ашты.

10. Диссертациялык кеңештин эксперти сунуш кылынган документтерди карап чыгып, Ж.Баласагын атындагы КУУне, Б.Осмонов атындагы Джалал-Абад мамлекеттик университетине жана генерал - майор Э.А. Алиев атындагы КР ИИМ Академиясына караштуу Д 12.23.668 диссертациялык кеңешине **12.00.09** – жазык процесси, криминалистика; ыкчам – иликтөө ишмердүүлүгү адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн Асанова Умутаи Алибаевнанын **“Кылмыш иштер боюнча коргоо тараптын купуя сырды коргоону камсыз кылуу көйгөйлөрү”** деген темадагы диссертацияны кабыл алууну сунуш кылат.

Диссертациялык кеңештин эксперти:
юридика илимдеринин доктору, доцент

Базарбаев А.С.

Дата: 23.09.2024 ж.

Диссертациялык кеңештин эксперти ю.и.д., доцент Базарбаев А.С. кол тамгасын тастыктаймын

Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы, ю.и.д., доцент

Абдукаримова Н.Э.

ю.и.д., доцент Н.Э. Абдукаримованын кол тамгасын тастыктаймын

Ж. Баласагын атындагы КУУнун КБнын башчысы

А. Жайнакова